

Frihetens logikk; kunstenes betydning!

28.07.25

Mot et «hard-core» demokrati?

Nr. 3

Av: [Parrhesia: kultur for kunnskap og utvikling. Filosof Anders P Petersen](#)

Denne lille serien «mot et «hard-core» demokrati?» skal vise de demokratiske prinsippene som skal være ufravikelige i demokratiet. Går vi på akkord med dem, så er vi på feil vei. Utfordringer i vår tid gjør at vi må bli demokratisk mer bevisst og tøffere, om våre verdier skal bestå og utvikle oss. Denne tredje teksten har kunstenes rolle i demokratiet som tema. Vi forholder oss gjerne ureflektert til kunstenes rolle i samfunnet. Det er ikke smart i det lange løp, for da mister vi kulturen vår. Hvordan?

Stedene det vises til under er en del av prosjektet *Skritt mot Athen*, der turen igjen går i begynnelsen av september, og her noen av stedene vi besøker -men flere: Musenes dal, Eleutherai, Athen.

Bilde: [Valley of the Muses - Google Maps](#)

Bilde tatt av meg.

Ordet muse kommer av *mousai*, som betyr tenkende, og navnet på dalen etter de ni unge gudinnene som personifiseringene av kunstene. De er gudinnene for skrivning og poesi, spille instrument/musikk, tenkning, historie, og med tiden vitenskap. I mytologien bodde de på fjellet du ser, på Helikon. Deres mor er Mnemosyne, som betyr hukommelse. Poeten Hesiod skrev om musene i denne dalen hvor han bodde, ca. 650 f.Kr, om når de kom ned

til ham og fortalte ham hvordan alt i universet var blitt til, og vasket føttene i bekken som fortsatt renner i bunnen, som du ser. Den skriftlige kilden til mytologien ble skrevet av ham da. Her bygget de templer for musene. Det var på denne tiden at det greske alfabetet ble komplett.

Stedet ble et valfarts og «hellig» sted for kunstene, inspirasjon, øvelse og perfektion, fra ca 600 f.Kr til ut romertid 400 e.Kr. Dette ble kunstenes hjemsted, som opprinnelsen og tenkningen om musikk (følelser og utøvelse), museum (kunnskap og hukommelse), og alle de andre kunstene. Dalen er altså fundamental i sin betydning, men symptomatisk nok kjent for kun et lite et knippe mennesker i vår tid.

Tilbedelsen var som en fest for alle, der man nøt, danset, hymnet og viste sin kjærlighet til kunnskapene. Uten musene og dalen, intet vestlig samfunn som vi kjenner det; ingen fokus og utvikling av kunstene i folk og samfunn. På en måte kan man vel tenke seg dette som et forstadium til skolen, da det etter Hesiod fremdeles var ca. 200 år til folk i Athen begynte å lese og skrive, lærte håndverk, krigskunst, og ble demokratiborgere. Demokratiet skulle bygges på borgernes kunnskap, fornuft, deltakelse, frihet og talenter.

Bilde av de dansende gudinnene tatt av meg, fra spisesalen på [hotel Dionysion i den historisk sentrale byen Theben like ved](#). Bak til venstre ser vi Dionysios, rusens, løssluppenhetens, og begjærets gud.

Kunsten og talentene: Kunstens politiske og kulturelle rolle for samfunnet var i den greske klassiske tid etter hvert godt forstått, og særlig i Athen som fungerte som en kulturdanner for nær sagt hele Hellas. Byens bidrag var innen alle felt; teater, skulptur, arkitektur, politisk tenkning og samfunnsutforming, historieskriving, filosofi og vitenskap, og krigsteknologi.

Denne tenkningen trenger vi i dag, for skole, utdanning, og i politikk og samfunn. Hvordan fikk man tent disse talentene, og hvordan klarte man å etablere en kultur for den menneskelige utvikling?

Neste utviklings-«stopp» er [Eleutherai](#) som betyr frihet på gresk. Byen het Frihet. Herfra ble Dionysos-festen adoptert til Athen, og for fest, underholdning og kulturellt stimuli i Athen, ble teateret utviklet, som raskt igjen ble adoptert av frie byer med respekt for seg selv. Festen var opprinnelig en hyllest til vinguden Dionysios.

Eleutherai: [Google Maps](#)

[Eleutherai - Wikipedia](#)

Kunstneren Myron som laget skulpturen *diskuskasteren* var fra Eleutherai. [Discobolus - Wikipedia](#)

Teateret er kanskje -men vanskelig å vurdere- den viktigste kunstform sammen med før-demokratisk litteratur som *Iliaden*, *Odysseen*, og Hesiods tekster. På 500-tallet ble teateret utviklet, og ikke lenge etter var alle frie byer med respekt for seg selv i gang med teaterbygging.

Noen provoserende eller utfordrende teaterstykker i antikkens Athen var for eksempel «Ion» og «Trojanerinnene» av Evripides, «Perserne» av Aiskylos, «Fluene» og [Thesmophoriazusaë – \(Wikipedia\)](#) av Aristofanes, og gode forbilder i forfedre og mytologiske skikkelser var det rikt av. Komedien har et særlig kulturellt ansvar, og ble utviklet for å si det særlig vanskelige, provoserende og farlige.

Evripides brukte religionen/mytologien på en måte som provoserte. Denne fikk jeg laget i Athen for noen år siden, en liten filmatisert snutt fra Evripides *Ion*: «Creusa in the Apollo cave» på youtube; [Creusa in the cave](#).

Fremdeles er disse linjene fra *Ion* like aktuelle mot religion, undertrykking og ufrihet for særlig kvinnene. Forestiller vi oss Muhammed som Apollon, voldtekten av Creusa byttet ut med 9 åringen Aisha, Muhammeds brud, så er dette en blasfemi som fyller den politiske kunsten

dens hensiktsfulle farlige og demokratiske rolle. Evripides *Ion* er mer aktuell i dag som religionstradisjon, kultur og maktkritikk enn noe annet jeg kjenner, og viser Evripides storhet, sammen med mange andre i denne tid.

Stykket ble vist på verdens første teater -over. i den demokratiske nedgangstid, i tiden under peloponneskrigen. [Dionysus Theatre in Athens, Greece | Greeka](#)

Bildet er av en statue av Harmodius og Aristogeiton¹ som sto på Athens torg/agoraen i antikken, fordi de tok livet av en av tyrannene av byen. Både kunstverket og plasseringen av det hadde en essensiell symbolsk effekt; tyranner skulle de ikke ha. Det viser kunstens rolle i et fritt samfunn, i sentrum; at kunst gjelder den kollektive interesse.

Mange var de som ble fengslet, straffet, og kastet ut av gamle Athen også, som Evripides, og Sokrates tok de livet av. Politisk ukorrekte, fornuftige og modige mennesker var vanskelig kost også den gang. De «skammet» seg ikke.

Mangel på modige mennesker bremser den demokratiske debatt i samfunnet, og derved også den generelle utviklingen i landet.

Kunsten skal ligge «utenfor» den vanlige kommunikasjonsform, og skal vekke til ideer, og er slik i sitt vesen ufarlig, men nettopp «farlig» fordi den vekker til ideer som rokker ved det etablerte, og særlig viktig for vedlikeholdet av ytringsfriheten.

Tenk om man kunne lært om kunstens «farlige» rolle i antikken, og selvfølgelig senere i historien mot vår tid.

I land uten politisk frie modige kunstnere er den demokratiske kulturen allerede død, eller har aldri vært levende.

Men, for å komme tilbake til forankringen av vår kultur: Noen enkeltpersoner som var viktig for Athen og for oss i dag: Solon, Kleisthenes, Thukydid, Themistokles, Miltiades, Aiskylos, Sofokles, Evripides, Aristofanes, Perikles, Fidias, Sokrates, Platon, og Aristoteles, for å nevne noen. Og, sett kulturelt i et stadig friere Hellas; talenter overalt som gjorde hverandre gode. Athenerne var ikke først i alt, men de etablerte en særlig god utviklingskultur.

¹ Se gjerne også blogginnlegg «09.02.18; «Kunsten for Demokratiet».

Ved å overskride seg selv og det bestående; med frihet, nye spørsmål, ved å forstå noe nytt, nye ideer, innsikt, nye virkemidler, og søken mot forbedring mot det vakre, dyktighet og tekniske ferdigheter, til borgerne selv ved å provosere, skape det storslåtte; å utvikle de menneskelige talentene. Man tilstrebet i samfunnet kunstneriske frihet å stimulere til utvikling av tanke, ferdigheter, og i det hele tatt forbedring og utvikling av byen.

Antikkens greske kulturelle eksplosjon eller forløsning, var en realisering av det iboende menneskelige. Tilstrekkelig mange -får man si-, overskred før-demokratiske tanker, skikker og verdier, eller tok dem opp til diskusjon for å se om man skulle ha dem med videre mot fremtiden. Byens torg agoraen var viktig i disse prosessene, der man diskuterte det meste. Det er til syvende og sist diskusjonene og saklighetsnivået i et samfunn som bestemmer dets utviklingskraft, og slik handler det om evnen til tenkning.

Den dialektisk frekvens, frihet og saklighet: Ytringsfriheten og uttrykks/kunsthetsfriheten var også i denne sammenhengen det sentrale prinsipp. Det er kun når mennesker opplever friheten at de fleste våger å uttrykke seg slik at forbedring kan skje. Slike forbedringsprosesser, som alltid baseres på kommunikasjon mellom en eller flere, kalles i filosofien for dialektikk. Det er det som har utviklet Vesten til der vi er i dag.

Dialektikk kan forklares som noe så enkelt som at folk med forskjellige kunnskaper og meninger treffes og deler dette. Den beste kulturelle ramme er frihet som i en demokratisk (fornufts-)kultur. Så, logisk sett; jo høyere dialektisk frekvens, jo mer kunnskap, bedre innsikt og utvikling. Motsatt blir det; ufrihet, som i diktaturer, i rettighetsforskjeller mellom kjønnene, jo mer tro og religion, kultur som «bestemmer» tankevirksomhet, tyranni og idioti, jo lavere dialektisk frekvenser i samfunnet. Et raskt blick kan være å se på Europa og Vesten, sammenlignet med landene i sør og øst; religiøse og mer tradisjonelle land, for å se betydningen av dette.

Ytringsmot: Det er særlig én ting som skal være fri, som en demokratisk sikkerhetsventil, men det krever å kunne være modig. Derfor bør kunstvirksomhet være basert på idealisme og lønn, men ikke offentlig lønn, da det blir vanskeligere å kritisere dem som gir penger til mat på bordet. I vår tid virker provokasjonene og kunstene vanskelige å få frem -om de er der- og uaktuelle mot trekk og forandringer i samfunnet.

Å være kritisk, å mene det motsatte av andre kan gi konsekvenser på mange måter, men som før. Det er en «kamp» mellom det begrensende og det frigjørende, mellom det liberale mot det konservative, mellom det «gode og det onde», mot det kritiske tilbakelente; det demokratiske sinnelag som ser toleransens intoleranse. Det liberale og konservative går også i hverandre som en uforståelig allianse.

Kampen tenner ikke kunstnerne, eller man våger eller orker ikke, i et samfunn der det skrikes og trues. Ferdige tankepakker/ideologier som trossystemer synes som det som gjelder. Får ytringsfriheten dårligere kår, eller befinner vi oss i en sunn dialektikk men ute av stand til å se det?

Det dionysiske og apollinske: I skyggen på bildet over, på side 2, sitter Dionysos i skyggen til venstre og drikker og morer seg. Han har kanskje invitert musene på fest. I dette bildet kommer et annet moment av Vestens basis frem, nemlig rus som middel for

å nå det hinsidige, det «ufornuftige», det kunstneriske og eksistensielle aspekt ved det å være menneske; ekstasen, impulsiviteten, løssluppenheten, friheten, og følelsene som sådan. Vinguden og dansen viser dette.

Rus og fest, ekstase og begjær, følelser mot fornuft, var viktig i antikken. I rusen nås tanker som ikke er «fornuftige», men likevel nyttige for å forstå det menneskelige. Slik er kunstene del av det dionysiske, det ikke logiske, men som kan fortelle oss noe, ved appellere til følelsene; det hinsidige. Det dionysiske står i motsetning til det appolinske; det dennesidige, synlige og konkrete, det tydelige og «edruelige», etter guden Apollon.

Katharsis er et begrep fra antikken, som betyr renselse; ekstatisk, sjelelig renselse, som å få utløp for «innestengt frustrasjon» over handlingene i teateret, men også til dels i musikk, der musikk skaper kontakt med det sjelelige i en selv, som intet annet kan. Det er kunstens effekt. Tenk deg et Vesten uten rus, følelser, kunst, teater, dans, film, musikk, filosofi, psykologi, filosofi og vitenskapene. Utenkelig! Dette er en fornuft basert på motsetningenes harmoni. Det som gjør dette mulig, er politisk og kulturell frihet.

Nylig avdøde Ozzy Osbourne fremstår for meg som rockemann, som en Dionysos, i sin person en også ekte mousai, en tenkende, kunstutøver. Se igjen på bildet over. Det er Ozzy som sitter under treet til venstre, en nytende og elementær «madman». [Diary of a Madman • Ozzy Osbourne](#) Se også tekststen, som en gresk tragedie. Der er mange som kunne vært hedret nå, store artist og kunstnernavn -levende og døde- navn vi egentlig alle elsker for deres bidrag, som sådan.

I vår tid: Vår kultur er ingen selvfølge, og vi må forstå vårt grunnlag for å bevare den. Mange stemmer forteller om at kristendommen er viktig. Men, den er viktig fordi den har myknet; nye testamentet/Jesus budskap om nestekjærlighet er blitt mer (muligens) forstått, og tilpasset seg den «gamle» kulturen med opprinnelse i antikken og romerriket: demokrati, stadig mer fri kunst; musikk, teater, bilde, mm. Det er arven fra opprinnelsen i fra blant annet Musenes Dal og Hesiod.

Kristendommen i Europa i ca 1500 år var det vi dag kaller fundamentalistisk, fra før den ble statsreligion ca 300 e.Kr.

I vår tid er der en ny religion som «vokser» i Vesten. Når jeg er så kritisk til islam, er ikke det grunnet en tilfeldig valgt religion ut fra ønsket om tilfeldig hugg mot religioner som sådan. Islam er meget «aktuell»; i ferd med å bli en del av den vestlige hverdagen. Noe vi må forholde oss til. Min bekymring går på at den synes lite demokratisk tilpasnings-mulig, fordi den ikke ser individets rett til trosfrihet, demokratisk frihet, verdslig rett og plikt, og menneskerettigheter; som anti-individ; anti-kunst, anti-menneskelig, og kollektivistisk.

Islam er anti-fornuft etter vestlig standard. Ingen rus for å ivareta det hele mennesket, ingen bilder, teater, musikk, vitenskap, teknologisk utvikling, menneskerettigheter, ytringsfrihet eller likestilling. Den kan ikke risikere (troens) ufornuft og løssluppenhet, ingen motsetning for ikke å åpne opp for den hinsidige følelsen som kan egge til kritisk tenkning. Det dionysiske finnes ikke.

Der er ingen kunst utover utsmykninger i moskeene. [islamsk kunst og arkitektur – Store norske leksikon](#) Men; noe liberal oppmykning i møte med Vestens kultur, teknologi og verdier; særlig påvirkning gjennom mobiltelefoner og sosiale medier. Det er selvfølgelig positivt, men også en motsatt effekt som øket fundamentalisme i møte med friheten som truer.

Athen, bevisst sin historie og kultur, var den eneste hovedstaden i Europa uten moskè, frem til 2020. Nå er der en, med stor motstand i befolkningen. Hvorfor? Jo, Hellas var under det ottomanske riket i nesten 400 år, erklært en suveren stat i 1830 e.Kr.

De unge skal overta, men mangler kritisk sans (?) På skolen skal de lære seg å tenke kritisk. Unge menn får kritikk av Regjeringen for å ta til seg konspirasjonsteorier, Men de unge følger med, kritiske til makta og etablerte medier. Får med seg triksing og privilegier, snapper opp litt her og der. De ser hva som skjer, følger med, er mye på sosiale medier, gjør seg sine tanker. De er kritiske. [Nei, Lubna Jaffery. Unge menn er ikke farlige. Vi er kritiske | Subjekt.](#)

Regjeringen nedvurderer de unge, og ytterligere ødelegger de fremtidige regjeringers forhold til dagens unge. Kritisk tenkning blir av Regjeringen redusert til kildekritikk, og dens reportoar og demokratiske sinnelag tillater ikke til å stimulere til kritikk av dem selv.² Det er imidlertid vesentlig at kritisk tenkning i et demokrati er kritiske til makten og dens kilder. Regjeringen virker å ville flexe en sunn og god holdning, men det avsløres, og den ender opp med kun å nyte seg selv i speilet. Maktkritikk er en mangel i dagens demokratiopplæring. Dette er påpekt av en av landets fremste³ på feltet. Hva så med kunstens rolle som maktkritisk?

En mulig bjørnetjeneste Staten gjør seg selv, er at den gir kunstnerlønn til de flinkeste, og tilintetgjør de beste tenkerne, som den også lønner academia. Konformismen er behagelig. Det blir ikke mye maktkritikk av det.

Regjeringen møter intoleransen med toleranse. [Norske muslimer, stem Arbeiderpartiet!](#)

Her viser en undersøkelse at 60-68% av muslimer stemmer Arbeiderpartiet. [MuslimerStemmer - Ta et bevisst valg!](#)

Parrhesia, som jeg tidligere har skrevet om, kan ingen noe om. Vi forstår ikke menneskenaturen, og vi forstår ikke faren av for mye «enighet», eller når man i kulturen mangler grunnleggende fellesverdier. Det blir ikke bra.

Her er en kommentar fra skolen som med ærlig modig tale; parrhesia, forteller sannheten som han ser den. Tyranniet rår mange steder. [Vi trenger mer ærlighet – og bedre forståelse for ytringsfrihet i skolen](#)

I denne kulturen rammer likegyldigheten etter hvert mange.

² [Sak-5-7-Kritisk-tenkning-og-kildekritikk-til-publisering.pdf](#)

³ [Utdanningsnytt Bedre Skole 3 2018.pdf](#) -side 21.

Tenk hvor deilig det kunne vært å være kunstner i et samfunn der det skjer så mye! Men, det er ikke mitt talent, om jeg har noen.

Men, vi har nå enda de gamle tenkerne å støtte oss til, om vi skulle finne på å lete etter klokskapen.

Platon, bilde tatt av meg.

Vi må ikke glemme vår kulturs utgangspunkt og essens i vår tid, eller vi mister oss, så hva med å forsøke å puste liv i det? Hva med å finne frem igjen til våre kulturelle elementer, dens fysiske steder og grunnsteiner?

Bilde under, fjellet Kithaeron sett fra Theben. Der ble Ødipus satt ut for å dø, og der jaktet Herakles (Herkules), begge to sønner av Theben. Ved foten av fjellet og på sletten, kjempet allierte grekere det siste landslaget mot perserne i slaget ved Plataea, seiret, og kunne bygge videre på det som ble vår kulturelle vugge.

Sees vi i 2026, i mai (ny under planlegging) -uten gåturen, eller med gåturen på ca. 4 mil i september?